

Nyt om Får

Team Fårerådgivning

Årgang 2 · Nr. 4, 2017

Nyt om Får

Team Fårerådgivning

Udgiver

Team Fårerådgivning
www.teamfaareraadgivning.dk

Redaktør

Povl Nørgaard
post@teamfaareraadgivning.dk

Tryk

Grafisk Forum, Horsens

Magasinet

Udkommer 4 gange årligt:
Ultimo marts, juni, september
og december 2018

Abonnement

Årsabonnement for 4 blade
i 2018 trykt og leveret på post-
adressen koster 300 kr. eksklusiv
moms. Tilmelding på:
www.teamfaareraadgivning.dk

Magasinet findes som e-blad på
www.teamfaareraadgivning.dk

Udebliver magasinet

Send mail til
post@teamfaareraadgivning.dk

Annoncer:

Priser for annoncering
i bladet på:
www.teamfaareraadgivning.dk
Kontakt Povl Nørgaard,
Team Fårerådgivning.
Tlf. + 45 31 72 01 45
Mail:
povl@teamfaareraadgivning.dk

ISSN 2446-2902

Endnu en ny fårerace i Danmark

Endnu en ny race er i år blevet føjet til listen på over 30 forskellige racer i Danmark. Den 5. maj blev de første lam af Romney racen født i Danmark af rugemødre. En import baseret på embryoner, der er blevet ilagt danske får hos Cato og Jette Barslund i Sjørup. En forholdsvis dyr, men særdeles fornuftig – rent smittebeskyttelsesmæssigt, måde at forny danske produktionsdyrs avlsmateriale – set i forhold til den traditionelle import af levende dyr.

Vi har stadig til gode at få sat system i importen af sæd fra gode udenlandske væddere, som jo også er en effektiv måde at forbedre avlsdyrene. Med system tænker vi på at få gjort det enklere og dermed billigere for den enkelte fåreavler at finde relevante væddere og så få sæden importeret og insemineret i fårene. Ikke kun lande som England, men også New Zealand og Australien, for kun at nævne nogle få, har stolte veldokumenterede avlsstrategier, som danske avlsarbejde kan drage nytte af. Der er mange individuelle tiltag i gang, men vi kommer jo længere gennem et samarbejde.

Samarbejder om avlsarbejde savnes

For det er jo via det lange seje træk, at vi når de gradvise forbedringer af avlsdyrene, og ikke mindst opbygger den tilhørende dokumentation for, at avlsdyrene har den overlegenhed genetisk, som

sælgeren påstår de har. I den forbindelse er det tankevækkende, at de der kalder sig avlsbesætninger ikke har kunnet blive enige om at få genetableret servicefunktionen med rygscanninger. For netop den måling giver jo en præcis indikation af lammets tilvækstevner, når nu vi ikke har et system med individafprøvninger. Og det er tankevækkende, at der er et fald i brugen af avlsregistreringerne for avlsdyrene.

Når det så er tilfældet, at man ikke kan samarbejde om disse vigtige avlsværktøjer – selv i et land med så stolte traditioner inden for avl gennem så mange år – og som stadig bliver videreført inden for svin- og kvægavl. Så er det klart, at der må tænkes anderledes af de fåreavlere, der har ambitioner om at udnytte viden om avl til forbedre dyrenes evner til at omsætte græs og anden vegetation til fødevarer for mennesker.

I det lys ønskes Cato og Jette Barslund held og lykke med initiativet i håbet om at de med Romney har fundet en race, der i population er så stor, at avlerne i har et reelt potentiale at arbejde med til fortsat at kunne udvælge bedre dyr end gennemsnittet til den videre avl.

Vi ønsker vores læsere et Godt nytår og ser frem til at kunne levere viden og faglig inspiration også i 2018.

10 skarpe om forberedelse af læmmesæsonen

Både får og besætningsejer skal gøres klar til årets store begivenhed – læmmesæsonen. Fåret har de sidste 6 uger af drægtigheden et markant øget behov for energi og ikke mindst protein.

Underforsyning fører til mindre lamm ved fødsel, mindre mælkeydelse og mælk af ringere kvalitet. Og fåreavleren skal forberede sig på at problemer kan komme. Medikamenter og udstyr skal gøres klar til at kunne bruges hurtigt

1. Tjek **protein kvaliteten** til de højdrægtige dyr - for protein er ikke bare protein. Brug kun protein af høj kvalitet, så fåret forsynes med den rigtige mængde af aminosyrer fra kilder som soyaskrå, rapsskrå eller varmebehandlet hestebønner
2. **Opdel fårene** i passende grupper, når de er scannet for antal fostre. Så er det muligt at lave en præcis foderplan til hver gruppe, som sikrer at de får netop den ernæring de har brug for i sidste del af drægtigheden
3. Tag et ekstra **tjek på fårenes huld** og juster foderniveau hertil, så du undgår både for magre og for fede får ved læmning. Husk at et lam, der vejer 1 kg for lidt ved læmning – vil mangle 5,4 kg tilvækst ved fravæning. Og at fede får risikerer at føde store lam med tilhørende læmmebesvær
4. Husk tildeling af **ekstra mineraler** i sidste periode af drægtigheden – især opmærksomhed på foderets indhold af Selen og E-vitamin
5. Få en klar **aftale med fåreklipperen** om tidspunkt for ankomst, så du på dagen undgår at fodre dyrene lige inden og også sikrer at ingen dyr kommer til at undvære foder i over 12 timer, mens de venter på at blive klippet. Et fodertrug til drøvtyggere som får må aldrig være tomt
6. Hav **Propylenglykol på lager** - klar til får der pludselig har nedsat appetit. Det produkt hæmmer en drægtighedssyge i at udvikle sig. Giv fåret max 100 ml. pr. dag i max 3 dage og korriger fodringen
7. Husk at får af kødracer pludselig kan "skyde livet ud". Så hav en **Prolapssele** klar til at sætte på de får. Prolapssele fås flere steder og koster ca. 240 kr. ex moms.
8. Hav **råmælkserstatning på lager** - klar til de nyfødte lam, som ikke når at få fra moderen inden 4 timer efter fødsel. De lam skal have 50-100 ml pr. kg lam råmælk. Produktet kan fås i de mængder der passer til enhver besætningsstørrelse, så du undgår at skulle ligge inde med ubrugt
9. Hav præparater med **ekstra vitaminer og selen** til at give svagt fødte lam, så kan du reagere hurtigt over for de lam, som du mistænker at have mangler ved fødslen. Der findes flydende tilskudspræparater i håndkøb, som også er godkendt i økologiske besætninger - spørg dyrlægen
10. Tjek at **læmmekassen** er opdateret med de vigtigste medikamenter og udstyr, som typisk kommer i anvendelse på enhver fårebedrift. I læmmekassen bør der være: Lange handsker, evt. med en forlænger til at føre ind over hovedet; eksplorationsgel; sæbe til desinfektion/afvask; elastratorringe; øremærker; jodsprit til navlespray; flagsnor til fødsels-hjælp; lammesonde – dosering: 50-100 ml pr kg lam 3 gange i døgnet.

Årets gang på Lillenæs

Der bliver brug for mere vinterfoder, for fårenes periode på stald ser ud til at blive længere, end jeg kunne ønsket mig. Den våde sommer har betydet, at græsmarken allerede her i slutningen af november bliver trådt op, fordi jorden er mættet med vand

Fodermarken, som har været besværlig hele sæsonen, endte dog med at give et hæderligt resultat. Desværre ikke i mængde, men wrappen er af god kvalitet – 1,4 kg/ Fe og med 193 g protein/ Fe. Det svarer næsten til kraftfoder, så der bliver behov for at tildele et andet grovfoder ved siden af.

Slagtetid

Efteråret er slagtetid og her i slutningen af november er de fleste lam blevet

slagtet. Tilbage er de, som var hårdest ramt af Haemongus. De nåede aldrig at komme op igen på den oprindelige tilvækst, og jeg forventer ikke, at disse ringeste lam kan slagtes før i januar. De allerede slagtede lam har haft en gennemsnitsvægt på 23,5 kg og en slagteprocent på 47.

Slagtetid er også tid til at få garvet skind. Mine skind bliver garvet i Lübeck hos Gerberei Naujoks, som er et

lille garveri, hvor man holder de gamle håndværkstraditioner i hævd. Levering af skind til garveriet bliver samtidig en fridag, hvor vi plejer at besøge Lübecks gamle bydel, som er meget spændende, ikke mindst i december, hvor byen er pyntet op til jul.

Brunstsynkronisering

Igen i år har jeg brunstsynkroniseret med brug af hormonsvampe og efterfølgende med hormonet PMSG, der sikrer

Opsætning af svamp i fårets skede. Svampen har stoffet cronolon, som frigøres og optages i blodbanen. Cronolon hæmmer brunst og ægløsning. Når den udtages, så er dyrenes ægløsning synkroniseret

en hurtig og synkron vækst og modning af æggene i æggestokken. Behandlingen er forløbet planmæssigt, selv om to får er løbet om. Det er planen til næste år at undlade PMSG, dels fordi det, ifølge dyrlægen, er svært at skaffe og dels fordi den koncentrerede brunst stresser både får og vædder. Jeg håber at kunne opnå samme resultat som sidste sæson, hvad angår lammetal, men forventer at læmningerne bliver fordelt på ti dage i stedet for fire her i år. Om det holder stik ved jeg ikke, for det er ikke nemt at finde andre fåreavlere med erfaring på området.

Vikar

I min efterårsferie havde jeg fornøjelsen af at være vikar i en besætning med ca. 3000 dyr. Det var et ganske andet arbejde end at passe min egen lille hobbybesætning. Dyrene var fordelt på fem frøgræsmarker og arbejdet bestod i at køre vand til dyrene – ca. 1000 liter om dagen – checke og reparere hegn og vandautomater, samt se efter at alle dyr var raske og godt tilpas. Det sidste gav anledning til nogle lange spadsereture,

da frøgræsavlere ikke vil have køretøjer på marken. Nogle af arealerne var tilmed lidt kuperede, så det ikke var muligt at overskue hele arealet. Af og til var der også et får, der lå på ryggen og skulle hjælpes på ret køl igen.

Kursus i februar

Sjællandske Fåreavlere, Inga Stamphøj, David Wooton og undertegnede planlægger at lave et lille kursus om slagtelam og kødkvalitet i februar måned - formentlig uge 8 eller 9. Vi håber at kunne overtale Margrethe Therkelsen, Århus Universitet til at komme og fortælle om sine nye forskningsresultater. Vi kobler hendes indlæg sammen med en besigtigelse af de slagtelam, der indleveres på Holeby Slagtehus om søndagen. Det betyder at vi mødes om mandagen, sidst på eftermiddagen på slagtehuset, så vi her kan vurdere slagtekroppene. Bagefter samles vi på et nærliggende forsamlingshus, hvor Margrethe Therkelsen fortæller om sin nyeste forskning.

Og hermed takker jeg af som årets skribent om årets gang i fåreholdet.

Dyrlæge Inga Stamphøj gør hormonsvampene klar til isætning i fårenes skede. Når de udtages igen efter 14 dage, så forsvinder den blokerende effekt fra alle dyr samtidig

Skinnene bliver saltet grundigt lige efter slagting og kørt til garvning i Lübeck

- ✓ Opkøb af slagtelam
- ✓ Opkøb af slagtefår
- ✓ Alle dyr slagtes i Danmark
- ✓ Afregning inden 7 dage
- ✓ Afhentning
- Højeste dagspriser

Michael Jensen
Vildbjerg
Tlf.: 40914832

Min slagtelam på græsmarken i september måned

Afgræsning af frøudlæg

”Ingen mennesker kan blive rige uden selv at berige andre”. Sådan kan man godt sige, at forholdet er mellem fåreavler og frøavler, når der er tale om afgræsning af frøgræsudlæg. Fåreavler får fodret sine dyr, frøavleren får afgræsset sin frømark, så den bliver trimmet til at give et godt frøudbytte året efter

Den mest almindelige udlægsmetode af de fleste græsfrøarter er udlæg i en dæksæds-afgrøde. Det betyder der er en periode fra høst af dæksædsafgrøden til vinteren begynder, hvor græsset har tilvækst uden frøavleren umiddelbart har behov for det hele. Denne tilvækst er ønsket af frøavleren for at skabe et godt og kraftigt udlæg til frøproduktion året efter. Generelt vil frøavleren i denne periode have skuddannelse og ikke blade. Skud, så der kommer mange frøstængler, der kan høstes frø på i det efterfølgende år.

Afgræsning giver mange fordele

Frøavleren har mange fordele ved afgræsning med får - bl.a. at græstuerne græsses runde. En maskinel afpudsning giver et lige snit og fjerner kun de blade, der stritter op over stubhøjden. Får græsser ned i mellem græstuerne, og fjerner typisk ukrudtet og gamle græsblade, der er mellem tuerne. Det er en fordel i forhold til skuddannelsen. En anden fordel ved afgræsning med får har en del

frøavlere også mærket i år, hvor markerne har været så våde, at maskiner typiske ikke har kunnet færdes overalt og gjort afpudsning vanskelig.

Når bladvæksten fjernes, så øges skuddannelsen til fordel for frøproduktionen. Der er flere typer af græs og sortsvarianter. Dermed kan der være stor variation i, hvordan frøavleren ønsker sin mark behandlet. Forskellene i vækstpotentiale er nok det, der er mest markant, derfor er der også forskel på hvilket tidspunkt, at afgræsning er mest optimal. Der er all mulig grund til lave en afgræsningsplan parterne i mellem, så de begge kan få forventningerne afstemt.

Er græs bare græs? Svaret er: Nej

I forbindelse med høst af dæksæden bør frøavleren tilstræbe, at stubben bliver klippet ned i 5 - 10 cm - det kan ske i forbindelse med mejetærskning eller også ved en afpudsning lige efter høst. Udfører fåreavleren afgræsning for flere

frøavlere, så er det vigtigt at der foretages en prioritering alt efter behovet for afgræsning. Er der god vækst i markerne og fårene har svært ved at følge med, så er det vigtigt at melde tilbage til frøavleren, så han kan foretage en afpudsning i stedet. Marken kan evt. afgræsses senere. I enkelte tilfælde ønsker frøavleren at tildele husdyrgødning, det giver god vækst, og der skal så være ekstra fokus på at få afgræsset i tide.

Det er vigtigt, at Rødsvingel/Bakkesvingel sætter mange skud tidligt i efteråret, for at opnå et maksimalt frø udbytte. Derfor skal afgræsningen gerne afsluttes ca. 15. oktober. Foldafgræsning med ca. 30 får pr. ha er optimal. Afgræsningen af Svingel bør gøres intensiv og færdigt hurtigt, så græsset kan få fred den sidste del af efteråret.

Rajgræs/Rajsvingel

I græstyper som f.eks. Rajgræs 4N, der har et højt vækstpotentiale eller, hvis der er et højt gødningsniveau i marken, så

Konsulentens anbefalinger

Af Lars Callesen Gade, frøavlskonsulent DLF, Himmerland

er det vigtigt at evt. afgræsning starter tidligt. Når tilvæksts-potentialet er højt, så er der en tendens til at bladene hurtigt bliver slaskede og kommer til at ligge op af hinanden. Denne situation stimulere ikke skuddannelsen, så derfor skal afgræsning ske hurtigt. Har græsset en kraftig vækst, bliver det muligt/nødvendigt med flere overgræsninger eller afpudsninger for at stimulere skuddannelsen. Er der tvivl om frøtype og sort, så ring til frøavlskonsulenten.

Græsningshøjden bør ikke være dybere end 5 cm i gennemsnit før dyrene flyttes. Et problem kan være at få afgræsningen udført jævnt over marken. Derfor kan det kan blive nødvendigt at holde fårene på marken lidt længere for at æde det sidste, det kunne f.eks. være det der står i forageren.

Generelt for Rajgræs bør afgræsningen være afsluttet inden 1. december. På det tidspunkt er jordtemperaturen og lys indstrålingen faldet, så tilvæksten er minimal. Er der meget pels på frømarken og vinteren bliver med sne, så risikerer frøavleren at der går sneskimmel i marken, hvilket er uønsket og koster frøudbytte. Hvis vinteren bliver uden sne,

så kan afgræsningen af Rajgræs fortsætte så længe marken ikke overgræsses eller trædes op. Frømarken, hvor der lige er høstet frø på, og som alligevel skal pløjes til foråret, er også en mulig løsning til afgræsning over vinteren.

Resultater fra forsøg med fåreafræsning

I 2012 blev der i Danmark lavet forsøg med fåreafræsning af rajgræs. Inspirationen til forsøget kom fra New Zealand, hvor frødyrkning og afgræsning med får er nøje koblet sammen. I New Zealand arbejder de med "Closing Date" altså den dato, hvor fårene skal fra marken. De har lavet forsøg for at finde "Closing Date" i forhold til frøudbyttet.

Dette skulle selvfølgelig efterprøves i Danmark også, det vil svare til en forårsafgræsning. Der var ingen af forsøgs-ledene i forsøget, som blev afgræsset med får i løbet af april måned, der gav positivt merudbytte. Afgræsningen gav flere frøstængler, men lavere frøvægt og lavere udbytte. En af de betydelige forskelle mellem Danmark og New Zealand er, at der ikke rigtig er vinter i New Zealand, som der er i Danmark. Derfor er konklusionen at

afgræsning af rajgræsudlæg bør senest stoppe først i april måned.

Forsøg fra 2009 med afgræsning Rødsvingel viser, at afgræsning med får giver samme udbytte som afpudsning. Bare det ikke bliver for sent i oktober.

Frøavleren skal være opmærksom på følgende punkter i løbet af efteråret:

- En høj stub fra dæksæden, der skygger når solen står lavt på himlen. Græsset vil lave lange blade for at nå op til lyset. Resultatet bliver lange blade og færre skud
- Kraftig vækst i græsset, samt stor græspels inden vinter der giver risiko sneskimmel og dermed tab af frøudbytte. Tilvæksten er meget afhængig af græstypen og gødningsniveau
- Ukrudtsbekæmpelse f.eks. behandling mod Enårig Rapgræs i februar. Det skal koordineres med fåreaavlren, så afgræsning ikke planlægges i den periode, hvor der evt. skal foretages kemisk bekæmpelse
- Græstyper der ikke tåler tung trafik

Tabel. Optimal afgræsnings periode for græstyper

Græstype:	Tilvæksts potentiale	Optimal afgræsningsperiode
Rajgræs 2N plæne	Middel	1/9 til 1/12
Rajgræs 4N plæne	Middel til højt	1/9 til 1/12
Rajgræs 2N foder	Middel til højt	1/9 til 1/12
Rajgræs 4 N foder	Højt	1/9 til 1/12
Rajsvingel/Hybridrajgræs	Højt	1/9 til 1/12
Italiensk Rajgræs	Højt	1/9 til 1/12
Hundegræs	Højt	1/9 til 1/11
Rødsvingel med langeudløbere	Middel	1/9 til 15/10
Bækkesvingel/Rødsvingel uden eller med korte udløbere	Lavt	1/9 til 15/10

Romney har rømt Danmark

Valget faldt på Romney-racen da Jette og Cato Bøslund, Gl. Amstrup ville introducere en forbedret fårerace i Danmark. Og for at undgå at medimportere diverse sygdomme fra Wales, så valgte de at indkøbe embryoner til at lægge ind i gårdens egne moderfår. Og lammene herfra lever op til parrets høje forventninger

I efteråret 2016 udvalgte Jette og Cato 100 af deres moderfår på Gl. Amstrup som egnede til at gennemgå embryoprocesen. Sidst i november 2016 fik fårene indlagt hormonsvampe for at synkronisere deres brunst. Midt i december var alle fårene så klar til at få implanteret embryoner – altså befrugtede æg. For at sikre, at fårene var i god brunst ved indgrebet, blev en teaser-vædder sat ind i flokken umiddelbart efter hormonsvampene var fjernet. Og når et får udviser god brunst, så foretages indgrebet, hvor embryoet sprøjtes ind i æggelederen. Selve indgrebet går utrolig hurtigt og i løbet få minutter er fåret igen på benene, og æder som om intet er hændt. På Gl. Amstrups facebookside

Gl. Amstrup Romney Sheep kan der ses en video af selve indgrebet. Scanning af de 100 udvalgte får i januar 2017 viste en drægtighedsprocent på 81, hvilket de på Gl. Amstrup har godt tilfredse med.

Første lam i Danmark

Den 5. maj 2017 fødtes de første Romney-lam i Danmark og Gl. Amstrup kan nu bryste sig med at være Danmarks første Romney avlsbesætning. I alt kom 48 lam til verden ved den første omgang af importerede embryoner. Cato melder udsolgt på vædderlam født i foråret 2017. - Der har været enorm stor interesse for Romney racen - og til Åbent Hus arrangementet den 30. september blev

alle de udbudte vædderlam solgt.

En del af de fødte vædderlam og gimmerer forbliver på Gl. Amstrup og skal indgå i avlen af Romney får. De sigter både efter at opbygge en besætning af renracede dyr, samt at lave krydsningsfår mellem Romney og Texel. Romney lammene er blevet optaget i det New Zealandske avlsregister, så deres egen-skaber kan direkte sammenlignes med Romneier i New Zealand.

Romneyen er selvhjulp

Valget faldt på Romney racen, fordi Jette og Cato var på udkig efter en mere selvhjulp race til at lave naturpleje på de store hede arealer ved Kongenshus. I New Zealand er Romney racen avlet til at klare sig selv på afgrænsningsområder, hvor kun de stærkeste får overlever de barske forhold dyrene til tider bliver udsat for. Helt specifikt har Romney racen ifølge Cato og Jette, en række fordele som bl.a.: Nemme læmninger, gode moderegenskaber, høj mælkeydelse og derfor høj daglig tilvækst på lam, stor vomkapacitet, ingen bipatter og meget høj modstandskraft mod orm og klov-syge. Endvidere har de op til 5 kg uld af høj kvalitet. Og rent praktisk, så kan Jette og Cato konstatere, at Romneier æder hele tiden.

Vokser hurtigt på græs

Det første hold Romney lam har vist nogle imponerende tilvækstkurver. Fød-

Fårene skal "sidde" i en stol under indgrebet, der foretages gennem bugvæggen med kikkert og lang tyk kanyle. Inden denne procedure, så er æggene udvalgt under mikroskop, således at kun gode æg anvendes

selsvægten lå på 4-6 kg og to måneders vægten var helt op mod 37 kg. Ved fire måneder vejede lammene op til 48 kg og med en gennemsnitlig daglige tilvækst på 373,5 gram. Lammene har udelukkende levet af græs på de omkringliggende græsmarker på Gl. Amstrup. Og med den høje tilvækst, så vil flere dyr kunne gå direkte fra græsmarken til slagt.

Det høje tilvækstpotentiale kombineret med den høje resistens for klovsygdomme og orm, gør også racen interessant i krydsningsavl. Nogle af de væddere, som Jette og Cato selv har beholdt, har været en tur inde forbi deres Texel-besætning. Afkommet herfra skal danne grundlag for

krydsningsracen RomTex, som er anerkendt racekryds til lammeproduktionen i både Storbritannien og i New Zealand.

Avlsmaterialet er omhyggeligt udvalgt

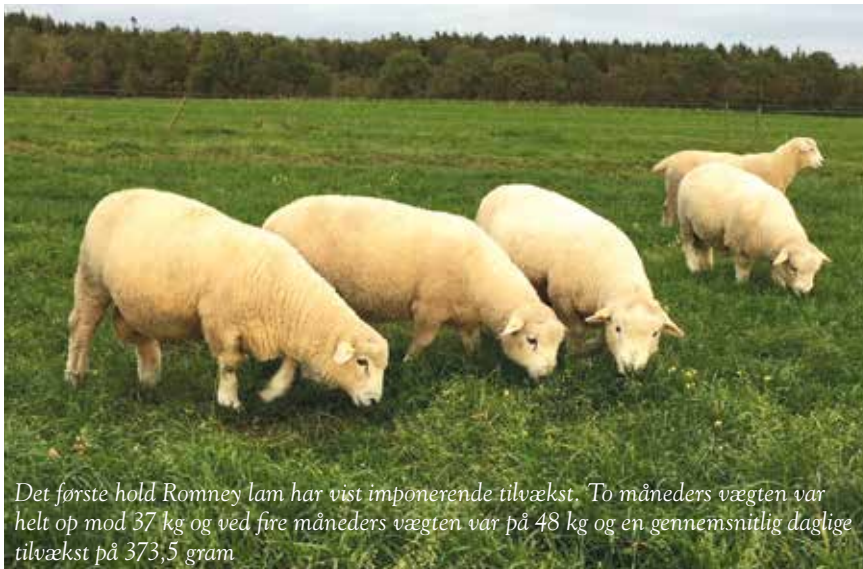
Tilbage i sommeren 2016 var Jette og Cato på en inspirationstur til Wales sammen med flere danske lammeproducenter, hvor de bl.a. besøgte avlsbesætningen High Contry Romneys. Selvom Romney racen stammer fra New Zealand, så findes der flere avlsbesætninger i Storbritannien, som arbejder med både renrace- og krydsningsavl. De bruger racen netop på grund af dens høje grad af selvhjulpethed og evnen til at klare sig godt udelukkende på græs.

Embryonerne er købt fra netop High Contry Romneys, der drives af Penny Chantler og hendes sønner Will og Sam Sawday. De ligger i midt Wales og har den ældste Romney flok i hele Storbritannien. De arbejder ligeledes både med renraceavl og krydsningsavl med Texel, den såkaldte RomTex-race.

Om brug af embryoner

Import af embryoner i stedet for levende får giver større sikkerhed for at sundheden er i orden. Embryoner udtages af kontrollerede får, der er insemineret/bedækket med kontrollerede vædre. Så vi sikrer os fri for vigtige bakterielle sygdomme såsom ondartet klovsyge (*Dichelobacter nodosus*) og enzootisk abort (*Chlamydia abortus*). Samt at dyrene er undersøgt for en række andre sygdomme, vi er fri for i Danmark. Endelig skal de naturligvis være fri for Scrapie altså genotype ARR/ARR – der er ikke mange besætninger, der har den dokumentation i orden, så derfor anvendes stadig genotype 1.

Ilægning af embryoner kræver rutine og den mest rutinerede på verdensplan er Ian MacDougall fra Australien, der også kommer til Danmark for at gøre det. Færene skal "sidde" i en stol under indgrebet, der foretages gennem bugvæggen med kikkert og lang tyk kanyle. Inden denne procedure, så er æggene udvalgt under mikroskop, således at kun gode æg anvendes.

Det første hold Romney lam har vist imponerende tilvækst. To måneders vægten var helt op mod 37 kg og ved fire måneders vægten var på 48 kg og en gennemsnitlig daglige tilvækst på 373,5 gram

En del af de 48 lam, som blev resultatet af Gl Amstrup første embryon import

ULD

Købes og afhentes

M. HAASE ApS

6270 Tønder

Tlf. 7472 1926

Bjørneklo bekæmpes effektivt med får

Steen Kornum, Glenstrup Låm har på 3. år aftale med 11 lodsejere i Himmerland om at bekæmpe bjørneklo i et engområde ved Lerkenfeld å i Himmerland, så arealet kan få sin oprindelige vegetation tilbage

Kaffen er knap nok serveret i køkkenet hos fåreavler Steen Kornum før snakken går om hans erfaringer med at bruge får til at bekæmpe bjørneklo på arealer ved udspringet af Lerkenfeld å i Himmerland. Og de synlige resultater efter 3 års intensiv "afgræsning" af planterne kan ses. Bjørneklo planterne vokser mindre for hvert år og de almindelige græsarter er vendt tilbage - særligt på de områder hvor dyrene går mest. Og Alm. maj gøgeurt og andre blomstrende ukrudtsarter er begyndt at dukke frem. Det resultat er nået med 3 års intensiv afgræsning fra maj til september - men flere år skal til, før engområdet, som inden starten af initiativet var fuldstæn-

dig overbegrøet med 5-6 meter høje bjørneklo planter, igen får sin oprindelige vegetation tilbage.

Kan får lide bjørneklo?

Steen's erfaring er, at når fårene først har vænnet sig til at æde dem, så bliver de ved. De æder helst på planter, der er 70 - 100 cm høje og som er mindre saftspændte end de mindre planter. De æder først bladene og siden stænglen ned. Og de bliver ved med at æde planterne ned til jordhøjde. Og for at fremme udryddelsen, så vælter Steen de større planter, når de er i blomst, for fårene kan godt lide at spise blomsterne.

Den stærke saft ser ikke ud til at genere fårene ud over at dem med lys hud på snuden kan få vabler på den. Steen har ikke set forgiftningssymptomer. På menneskers hud er saften stærkt ætsende og kan give varige ar i huden - se boks.

Om Glenstrup Låm

Steen har i sin fårebesætning ca. 500 moderfår, som primært henter deres foder på naturarealer om sommeren og på frøgræsmarker og MFO afgrøder om vinteren. Der er aftale hvert efterår om afgræsning af 200 til 300 ha frøgræs og fra januar sættes de på MFO afgrøder. Til gården hører 27 ha inklusiv lejet jord. Af det bruges ca. 12 ha. til at dyrke grovfoder, som fårene fodres med lige før og efter læmning.

Fårene læmmer udendørs på et areal lige ved gården. Læmmesæsonen strækker sig over 3 mdr. fra starten af april til slutningen af juni. Han har en mobil rundbuehal, som han samler fårene med nyfødte lam i nogle dage efter læmning. Den lange læmmeperiode betyder, at Steen kan sælge friskslagtede lam på torvet i Århus hver uge hele året.

I dag bruger han skiftevis væddere af racerne Texel og Gotlandske Pelsfår - det giver det mest robuste får, men mange andre racer (Finuld, Suffolk) har været forbi gården siden han startede med et mindre fårehold i 1987, hvor han købte gården. Først fra 2008 blev besætningen skaleret op til det niveau, den har i dag.

Kæmpe-Bjørneklo spirer i marts - april og danner det første år en kraftig pælerod. Planten visner helt ned om efteråret, men vokser andet år kraftigt til og sætter en frøstængel af ansigel størrelse

Historien bag initiativet

Engarealerne tæt ved udspringet af Lerkenfeld å var for over 20 år siden blevet opgivet til dyrkning af de 11 lodsejere på begge sider af åen. Der havde tidligere været gravet tørv på arealet og det var ikke særlig frugtbart. Så området fik så lov at ligge uberørt hen og med tiden fik bjørneklo sammen med siv og brændenælder magten over vegetationen. Bjørneklo kvæler al vegetation under sig, så der var stort set kun sort jord under de tæt voksende bjørneklo om sommeren.

Foranlediget af et lovpålæg om at bekæmpe invasive arter blev lodsejerne forpligtet til at bekæmpe bjørneklo i området og med risiko for bøder, hvis de ikke gjorde det. Et samarbejde mellem Rebild Kommune og landbrugscentret Agrinord førte til, at Steen blev spurgt, om han ville stå for bekæmpelsen med fårene – betalt af lodsejerne. Inden fårene kom til, så sørgede kommunen for at fjerne kratbuske og fylde dybe jordhuller op, så fårene uhindret kunne komme rundt på hele arealet.

Aftalen med lodsejerne forpligter Steen til at have fårene gående på det 50 ha store område fra 1. maj til 1. september. Området afgrænses af dyrkede marker på den ene side og vedvarende græsarealer på den anden side, hvor kvæg går og græsser. Bredden er nogle steder kun nogle få meter – svarende til åbrinken – andre steder op til 250 meter. I perioder kan der være meget vådt – særligt i denne sommer. Vandstanden i åen kan efter få

Om Bjørneklo

Kæmpe-bjørneklo er uønsket i den danske natur og er på Naturstyrelsens liste over invasive arter. Kæmpe-bjørneklo er af samme grund det mest frygtede landskabsukrudt i Danmark, da den udkonkurrerer al hjemmehørende vegetation på de invaderede steder. En stor plante sætter ca. 50.000 frø og ca. 23 procent af dem kan spire.

Kæmpe-bjørneklo er i kraftig vækst i foråret, og sammenholdt med den enorme frøproduktion kan planten hurtigt etablere sig og danne dominerende bevoksninger, der fortrænger andre plantearter. I mørket under kæmpe-bjørneklo kan andre planter ikke trives og kun meget få insekter og snegle kan leve under planten. Kommunerne har mulighed for at udarbejde indsatsplaner for bekæmpelse af kæmpe-bjørneklo, så private lodsejere er forpligtet til at bekæmpe kæmpe-bjørneklo på deres ejendom. Det er blandt andet sket i Aalborg Kommune, hvor 163 privatpersoner, grundejere og virksomheder i år har fået påbud om at bekæmpe bjørneklo.

Om planten

Kæmpe-Bjørneklo er en 2 årig skærmpilte og bliver det andet år 2-4 m høj, nogle gange endnu højere. Stænglen kan være op til 10 cm tyk og er stivhåret med røde pletter. Bladene er store og saftigt-grønne, ofte meterlange og fjersnitdelte. Den blomstrer i juli-august og de er små og hvide og sidder i store skærme. Den midterste skærm kan være over en halv meter i diameter.

Giftvirkning

Kæmpe-Bjørneklo indeholder giftstoffet furocoumarin, som kan fremkalde vabler og/eller voldsomt eksem lignende udslet, når det kommer i kontakt med huden. Giftvirkningen forstærkes, når områder med udslet/vabler udsættes for sollys.

Kvæg, får, geder og heste kan normalt æde Kæmpe-Bjørneklo uden problemer. I få tilfælde kan individer uden pigment i huden få vabler og/eller eksem omkring munden ved at græsse på arealer med bjørneklo.

timer med regn stige med 1 meter og forøge bredden med flere meter. Det gør det vanskeligt at holde strøm på det mobile elhegn til natfolden.

Steen vogter hver dag i perioden fårene i dagtimerne sammen med sine hyrdhundene og om natten samler han fårene på et tørt område med flexhegn. Antallet af får varierer med væksten. I perioder med størst vækst har han op til 300 får med lam gående på området – dog ingen

afgræsning i juli måned. Det betyder at hele arealet bliver afgræsset hver 2. til 3. uge – ca. 6-8 gange i alt gennem perioden. Da bjørneklo vokser meget i løbet af maj, så skal de første to afgræsninger times godt i forhold til det enkelte års årsvejr. Kommer han for tidligt, så kan de nå at blive ret store inden han kommer igen 3 uger senere. For den pleje-ydelse betaler hver af lodsejerne 300 kr. pr måned pr. får. – uanset arealets størrelse.

Kobberforgiftning eller mangel på kobber – en svær balance

For nylig blev nogle dyr i fårebesætninger her i Sverige ramt af kobberforgiftning, efter at de har haft ilagt bolus med kobber. Kobbertilskud i form af bolus bør kun gives til voksne får, når kobbermangel er blevet påvist. Men hvordan finder man ud af, om der er risiko for mangel eller forgiftning hos fårene?

Får som dyreart er unikke med hensyn til, hvor lidt der adskiller den mængde af kobber, der er nødvendigt for at dække behovet, og så den mængde som kan forårsage forgiftning. Behovet er 7-15 mg kobber / kg tørstof i hele foderplanen. Ved over 20 mg kobber/kg tørstof er der en klar forgiftningsrisiko. Disse værdier gælder, når der ikke er såkaldte antagonistiske stoffer, der påvirker dyrets absorption af kobber. De mest betydende antagonister er svovl, molybdæn og jern, der hver især hæmmer fårets absorption af kobber. Kvoten kobber/molybdæn bør være 4-10 for at undgå forgiftning - respektiv mangel på kobber.

Mange faktorer påvirker kobberoptagelsen

Der er andre faktorer, der påvirker kobberabsorptionen - for eksempel typen af foder, årstiden, kalkning, gødning, nedbør, men også forskellig følsomhed mellem racer og mellem individer. Prote-

inrige fodermidler som rødkløver og soja har ofte højere kobberniveauer end korn. Kobber optages bedre fra pelleteret foder og korn end fra grovfoder. Raps (kan forekomme som råmateriale i pille-produktion) indeholder ofte meget molybdæn og kommer derved til at hæmme absorptionen af kobber. Jord iblandet i foder eller græsmarker med reduceret vegetation øger fårenes absorption af jern, hvilket igen hæmmer kobberoptagelsen. Manglende svovl i slætmarker kan øge risikoen for kobberforgiftning. Renracede Texel får og Østfrisiske malkefår har vist sig at være særligt følsomme over for kobberforgiftning, mens Gotlandske Pelsfår er følsomme over for kobbermangel. Individuelle variationer i modtagelighed for henholdsvis kobberoptagelse og forgiftning er store og sandsynligvis arvbare.

Kobber-mangel

Kobbermangel påvirker mest åbenlyst lam, der vokser dårligt og nemt får infektioner,

såsom parasitter med tilhørende diaré som en konsekvens. Moderfår med kobbermangel kan være vanskelige at øge i huld efter fravænning. Kobbermangel viser sig også som mathed, ru uld (føles lidt som "Svinto ståluld"), og ses mest udtalt hos Gotlandske pelsfår. Kobbermangel ses normalt under græsningsperioden, når fårene ikke har modtaget noget mineralfoder med kobber eller ikke spiser af mineralfoderet i tilstrækkelige mængder. Derfor kan mangel normalt fjernes ved blot at sikre, at dyrene spiser mere kobberholdigt mineralfoder.

Kobberforgiftning

Kobberforgiftning opstår hovedsageligt hos voksne får, hvis de har optaget foder med for meget kobber i længere tid (normalt i staldperioden). Fårene opbevarer overskydende kobber i leveren. Forgiftning er kronisk i dette stadium og ses ikke på dyrets adfærd. Men ved stress eller ved fravænning aktualiseres en forgiftning og

fårene bliver syge. Kobber-ioner strømmer da fra leveren ind i blodet og ødelægger de røde blodlegemer, så fårene først får blege slimhinder. De mister appetitten, bliver svage, slimhinderne bliver gule og urinen er mørk. Fårene dør inden for få dage. Behandling af dyr med de symptomer er for det meste udsigtsløse. Derimod kan andre dyr i besætningen behandles med for eksempel øget indtag af molybdæn for at forhindre flere dyr i besætningen bliver syge.

Anbefalinger til fodring

Kobbermangel og kobberforgiftning hos får har været kendt i mange år, både i Sverige og i udlandet. Baseret på videnskabelige undersøgelser og praktiske erfaringer, så har rådene til fåreavlere i Sverige været: Giv fårene foder indeholdende 200-400 mg kobber pr. kg tørstof. Sørg for, at de spiser 15-25 mg af dette pr. dyr og dag i græsningsperioden, eller når de fodres med grovfoder og / eller korn. Hvis de får kraftfoder eller fuldfoder, så kan det være nødvendigt at justere mineralfoderet – så her skal foderrådgiver kontaktes for at få hjælp til at beregne det korrekte behov. Voksne dyr af racerne Texel og Østfrisiske malkefår skal have mineralfoder uden kobber.

Brug af bolus med kobber

Bolus med kobber (faktisk kapsler med kobberoxidnåle) bør kun gives i de tilfælde, hvor der er konstateret kobbermangel i besætningen. Lam og moderfår, der har fået en bolus med kobber, må ikke have adgang til kobber i noget andet fodermateriale i det mindste i den periode et bolus er aktivt (6 måneder ifølge producenten).

Kobbertilskud i form af bolus bør kun gives til voksne får, når kobbermangel er blevet påvist

De bør gives kobberfrit mineralfoder. Også moderfårene bør ikke have adgang til kraftfoder i nogen form. *"The slow-release, glass bolus... is contraindicated in sheep due to be housed, since high availability of Cu in rations for housed sheep generally obviates the need to supplement with Cu". (Ur "Diseases of Sheep", ed ID Aitken, 2007, 4:e uppl.)*

En besætning behandlet med bolus

Jeg beskriver i det følgende mine erfaringer fra en besætning. De viser hvor snævert der kan være mellem mangelsymptomer og forgiftningsrisiko, når man skal vurdere behov for kobbertilskud.

Besætningen havde Gotlandske pelsfår og var i et forløb med intensiv rådgivning,

fordi den havde lave mønstringsvægt (110 dages vægt) og slagtevægt hos lammene. Leverprøver fra slagtelam og blodprøver fra moderfår viste lave kobberniveauer og forholdsvis lave kobolt-niveauer. Analyser af foderprøver viste, at koboltindholdet og kobberindholdet var meget lave, molybdæn og svovlindhold var lave, mens jern-niveauerne var høje i hø, korn og kornblanding.

Foderplanen i staldfodringsperioden blev ændret, så moderfårene fik mineralfoder og kraftfoder iblandet i kornet - tidligere havde de fået mineralfoder separat fra foder og ærter som proteinfoder. I den første uge i juni, i forbindelse med ormekuren, fik alle moderfårene og 53 ud af 73 lam ilagt bolus, - de resterende 20 lam indgik som en ubehandlet kontrol-

gruppe. Samtidig blev mineralfoderet erstattet med mineraler uden kobber, og koboltsulfat blev tilsat til drikkevandet. På grund af høj nedbør, så drikker fårene ikke vand fra midten af sommeren. Og på grund af en misforståelse, så modtog fårene ti gange for høj en dosis koboltsulfat, fordi fåreavlerens havde misforstået doseringen. Prøver fra slagtelammene viste, at alle havde høje koboltniveauer (ikke toksicitet). Ti lam, der havde haft kobberkapsler ilagt, havde højt kobberniveau, hvoraf halvdelen havde niveauer, der indikerer forgiftningsrisiko. Af de elleve lam uden ilagt kobberkapsler havde syv normale kobberniveauer og fire lave kobberniveauer. Den kendsgerning, at så mange ubehandlede lam havde normale kobberniveauer skyldes, at deres moderfår havde fået kobbertilskud og dels fordi lammene havde fået et kobolttilskud via drikkevandet - kobolt har jo en regulerende virkning på absorptionen af kobber. Ingen dyr viste symptomer på kobberforgiftning.

I den følgende staldfodringsperiode havde fodret lavt kobber og koboltniveau, og fra efteråret gav fåreavleren moderfårene mineralfoder med kobber. For at kontrollere kobberstatus blev tre moderfår prøveslagt i februar og de viste sig at have høje kobberniveauer, sandsynligvis en summerings effekt af kobberkapsel og et kobberrigt mineralfoder. Derefter blev mineralfoderet erstattet med en kobberfri udgave.

Selv i den efterfølgende græsningsæson blev lammene (60 ud af 91) behandlet med kobberkapsler og fik desuden koboltsulfat, denne gang iblandet ormekuren. Moderfårene fik ikke kobbertilskud. Fra midsommer iblandes koboltsulfat i drikkevandet. Prøver blev taget i efteråret fra 20 slagtelam og fire moderfår. Ti af de slagtelam havde fået ilagte kobberkapsler, og otte af dem havde normale niveauer, to havde høje niveauer. Af de 10 ubehandlede lam havde to normale kobberniveauer, og otte havde for lave. Af de fire moderfår havde tre utilfredsstillende niveauer og en

havde normalt kobberniveau. Alle havde gode koboltniveauer.

Forbedrede resultater

Fåreavleren øgede lammenes 110 dages vægt allerede i det første år, da de blev behandlet med kobber og kobolt med 10 kg og slagtevægtene i snit med 2,9 kg. I andet

år blev vægten forøget med yderligere 3,3 kg i både 110 dages vægten og slagtevægten. Det var så meget, at fåreavleren toppede amtets liste over besætningers mønstringsresultater og slagtevægte. Bestemt ikke kun en effekt af forbedret mineraltilskud, men også en følge af andre ændringer, der skete som følge af rådgivningen.

Undersøgelse for mineralmangel i Danmark

Har du mistrivsel i din besætning, som du mistænker for at være forårsaget af mineralmangel, så få lavet en analyse af en blodprøve - og/eller en leverprøve.

Blodprøver kan undersøges på Laboklin i Tyskland. Det koster 300 kr. i laboratorie udgifter. Her kan du få undersøgt: Zink, Selen, Kobber, Natrium, Calcium, Magnesium, Fosfor. Undersøgelser af blodprøver siger meget om det aktuelle niveau for blodets indhold af mineraler. Kobolt kan kun undersøges indirekte på indholdet af B-vitamin og den er svær at lave en korrekt måling på, da en dårlig dag eller mere end 2 timer i fangefold giver forkerte tal. Kobolt er vigtig for dyrets egenproduktion af B-vitaminer, enzymer osv.

Leverprøver - blot et lille stykke på 2x2x2 cm - udtages af slagteren ved slagtning og sendes via dyrlægen til Universitetet i Hannover. Leverprøverne giver et historisk billede over en længere periode som kan være sommeren i naturpleje. Her kan man få Kobber, Selen og kobolt undersøgt for 280 kr. eksklusiv dyrlægens omkostninger. Randi Worm, dyrlæge

BRIO LAM 50

En kvalitets mælkeerstatning til den professionelle fåreavler

Indeholder 50 % skummetmælkspulver og udelukkende protein fra mælkeprodukter. Er let fordøjelig og står garant for få diaréproblemer.

Det høje energiniveau i **BRIO LAM 50** resulterer i at dine lam får en hurtig vækst!

25 kg: 490 kr. + moms

Vi forhandler VENO- staldinventar

Ring og få en katalog tilsend

Kvalitets fårefoder, til attraktive priser!

Ring for et uforpligtende tilbud

Nybrovej 81,
6851 Janderup
Tel: 2762 9822
mail@rb-farmsupply.dk

Forskning – hvad ved vi om trillingelam

I de næste 3 år vil Cathrine Erichsen, partner i Team Fårerådgivning, fra sin base i Skotland og New Zealand give vores læsere indtryk af forskningen inden for får i de to lande, som hører til blandt verdens førende fåreavlsnationer

Forskning indenfor får kommer fra verdens største fåreproducerende lande, og her er jeg nu. I september flyttede jeg og min familie til Edinburgh i Skotland, og nu går jeg til daglig ind og ud af Roslin Institute – det sted hvor fåret Dolly, det første klonede pattedyr, blev skabt.

Jeg er PhD studerende, tilknyttet Scottish Rural College (SRUC), AgResearch New Zealand, samt University of Edinburgh. De næste 3,5 år vil jeg beskæftige mig med, hvordan overlevelsen af trillingelam kan forbedres.

Hvad er særligt ved trillingelam

Problemerne er store hos trillingefødte lam. Det vides, at der typisk altid er vægtforskel mellem trillinge-søskende. Yderligere har trillingelam lavere legemstemperatur end en'ere og tvillingelam, og det mindste lam vil ofte ikke modtage samme mængde mælk som sine søskende. Dødeligheden er højest indenfor de første tre dage efter fødsel, og dødeligheden hos trillinger er højere end for en'ere og tvillinger.

Allerede drægtigheden er anderledes for et får bærende på tre lam og spørgsmålet opstår, om lammene får samme mængde

næring i livmoderen og hvordan vi ernæringsmæssigt kan gøre om på dette.

Lige efter fødslen er der stor risiko for afvisning, for lidt råmælksindtag og at lammet dør. Vi ved ikke meget om hvordan moderfår og lammene interagerer, når der er tre lam til stede. Tager fåret hensyn til alle lammene? Får alle lammene den samme mængde opmærksomhed? Har moderfåret et bestemt system for hvornår og hvilket lam, der får lov til at drikke?

Mange flere spørgsmål kan stilles og jeg er kun i begyndelsesfasen. Mit studie vil være opdelt mellem Skotland og New Zealand, så efter nytår vil jeg være stationeret i Palmerston North i New Zealand, hvor størstedelen af min forskning vil foregå.

Jeg glæder mig til at få et dybt indblik i ernæringen af det drægtige får, fysiologien bag drægtigheden og adfærd af får og lam lige efter fødslen, og jeg ser meget frem til at oplyse jer om mine oplevelser og fund de næste år. Der er så meget viden vi kan trække fra forskningen og det er vigtigt at gøre den brugbar på besætningsniveau, til at forstå og optimere fårenes velfærd og ydelse.

Om SRUC i Skotland

SRUC er kendt for deres brede forskning indenfor produktionsdyrsektoren. Som del af forskningen er der tilknyttet tre fårebesætninger; to "Hill sheep" besætninger, bestående af i alt 1100 Scottish Blackface moderfår og en flok på 500 krydsningsfår af racerne Suffolk og Texel. Besætningerne er fordelt rundt i Skotland, hvoraf den ene besætning er i højlandet, og her skal fårene kunne klare vejret og den robuste natur.

Fårene forvaltes med indendørs læmning for krydsningsfårene og udendørs læmning for de hårdføre dyr af Blackface racen.

Fårene bruges til at undersøge udviklingsstrategier og forskningstemaer indenfor blandt andet:

- Genetisk og ernæringsmæssig påvirkning på fårets adfærd
- Drægtighedens påvirkning på lammene
- Bæredygtig avl
- Metoder til at forudsige vækst og slagtekropskomposition
- Alternativer til ormemedler
- Muligheder for at nedsætte methan-udslip
- Bæredygtigt hold af får i naturområder

Mere kan læses på instituttets hjemmeside: www.sruc.ac.uk

I august blev omkring 500 får af racen Scottish Blackface bragt ind på Castlelaw farmen for at gøre dem klar til ilæmning. Intet er tilfældigt, og der er en strategisk plan for hvilket får skal ilæmmes med hvilken vædder. Derfor farves hvert får på højre horn med en farve, passende til den vædder hun skal løbes med

Det er ikke nok her i denne dårlige ensilage kun at fjerne det mugne område, når der er synlige gær-eller mugdannelser. Her skal hele wrapballen eller hvis ensilage i stak, et større område som skal kasseres

Dårlig ensilage skal kasseres!

Af Kirstine F Jørgensen, konsulent LMO

Ensilage med mugdannelser eller som har taget varme, kan som foder til får udgøre en alvorlig sundhedsrisiko. Får er meget mere modtagelige overfor de sygdomme, der følger med foder i forhold til kvæg. Gær, skimmelsvampe og bakterier som *Listeria* (jordbakterier) stortrives i ensilage, som enten ikke er ensileret ordentlig fra starten eller hvor der er gået hul på plastiklaget. Udover nedsat foderoptagelse, kan dårlig ensilage føre til en række problemer, som aborter og mistrivsel og høj dødelighed.

God ensilage skal lugte frisk, syrligt og godt - wrap lugter mindre surt som ensilage, da det ofte har et højere tørstofindhold og ikke ensileres i samme grad. Dårlig ensilage lugter som harsk smør, eller af ammoniak eller af mug, ser slimet ud eller er brændt sammen og bør kasseres. Og vær opmærksom på at det forholder sig ligesom med rugbrød - det er ikke nok kun at fjerne det mugne område, når der er synlige gær-eller mugdannelser. Her skal hele wrapballen eller hvis ensilage i stak, et større område som skal kasseres.